REPRODUKTIV SALOMATLIK VA REPRODUKTIV HUQUQLAR: NAZARIY ASOSLAR, IJTIMOIY AHAMIYAT VA AMALIY MUAMMOLAR

Tursunova Ruxsora Bahromjon qizi
Namangan 2-son Abu Ali Ibn Sino nomidagi
Jamoat aslomatligi texnikumi Hamshiralik ishi kafedrasi
Maxsus fan o‘qituvchisi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada reproduktiv salomatlik va reproduktiv huquqlar tushunchalarining nazariy asoslari, ularning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni hamda ijtimoiy-huquqiy ahamiyati tahlil qilingan. Reproduktiv salomatlikning asosiy tarkibiy qismlari, unga ta’sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillar yoritilgan. Shuningdek, reproduktiv huquqlarning xalqaro va milliy huquqiy asoslari, davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari hamda ushbu sohadagi dolzarb muammolar ko‘rib chiqilgan. Maqolada onalik va bolalikni muhofaza qilish, oilani rejalashtirish, yoshlar orasida reproduktiv ta’limni rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari reproduktiv salomatlikni mustahkamlash va reproduktiv huquqlarni ta’minlash jamiyat barqaror rivojlanishining muhim omili ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: reproduktiv salomatlik, reproduktiv huquqlar, oilani rejalashtirish, onalik va bolalikni muhofaza qilish, jinsiy salomatlik, sog‘lom turmush tarzi, demografik rivojlanish, inson huquqlari, tibbiy xizmatlar, ijtimoiy himoya.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida inson salomatligi masalasi, ayniqsa reproduktiv salomatlik va reproduktiv huquqlar masalasi muhim o‘rin egallaydi. Reproduktiv salomatlik nafaqat shaxsiy farovonlik, balki jamiyatning demografik barqarorligi, iqtisodiy rivoji va ijtimoiy sog‘lomligi bilan chambarchas bog‘liqdir. Reproduktiv huquqlar esa inson huquqlarining ajralmas qismi bo‘lib, har bir shaxsning sog‘lom avlodni dunyoga keltirish, oilani rejalashtirish va o‘z tanasi ustidan ongli qarorlar qabul qilish huquqini kafolatlaydi.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari asrida reproduktiv salomatlikka oid muammolar yanada murakkablashib bormoqda. Erta nikoh, rejalashtirilmagan homiladorlik, jinsiy yo‘l bilan yuqadigan kasalliklar, onalar va bolalar o‘limi kabi muammolar ko‘plab mamlakatlarda dolzarb bo‘lib qolmoqda. Shu sababli reproduktiv salomatlikni muhofaza qilish va reproduktiv huquqlarni ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Reproduktiv salomatlik tushunchasi ilk bor Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. JSST ta’rifiga ko‘ra, reproduktiv salomatlik — bu nafaqat reproduktiv tizim kasalliklarining yo‘qligi, balki jismoniy,

ruhiy va ijtimoiy farovonlik holatidir. Ushbu tushuncha insonning butun hayoti davomida sog‘lom va xavfsiz reproduktiv faoliyat yuritishini anglatadi.

Reproduktiv salomatlik shaxsning biologik imkoniyatlari bilan cheklanib qolmaydi, balki uning psixologik holati, oilaviy munosabatlari, ijtimoiy muhit va iqtisodiy sharoitlar bilan ham bevosita bog‘liqdir. Shu bois, reproduktiv salomatlik masalasi tibbiyot, psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va huquq fanlari kesishgan nuqtada o‘rganiladi.

Reproduktiv salomatlik quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan iborat:

- jinsiy salomatlik;
- onalik va bolalik salomatligi;
- oilani rejalashtirish;
- bepushtlikning oldini olish va davolash;
- jinsiy yo‘l bilan yuqadigan kasalliklarning profilaktikasi;
- psixologik farovonlik.

Ushbu komponentlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning har birida yuzaga keladigan muammolar umumiy reproduktiv salomatlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi [1].

Reproduktiv salomatlik jamiyatning demografik holatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Sog‘lom onalar va bolalar — sog‘lom jamiyat poydevoridir. Aholining reproduktiv salomatligi yuqori bo‘lgan davlatlarda tug‘ilish va o‘lim ko‘rsatkichlari muvozanatlashgan, ijtimoiy barqarorlik mustahkam bo‘ladi.

Reproduktiv huquqlar — bu har bir shaxsning o‘z reproduktiv hayotiga oid masalalarda erkin, ongli va majburlovsiz qaror qabul qilish huquqidir. Ushbu huquqlar insonning asosiy huquq va erkinliklari tarkibiga kiradi.

Reproduktiv huquqlar insonning shaxsiy hayoti va sog‘lig‘i bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, u farzandli bo‘lish yoki bo‘lmaslik masalasida mustaqil qaror qabul qilish, oilani rejalashtirish usullaridan foydalanish, sifatli va xavfsiz tibbiy xizmat olish, jinsiy zo‘ravonlikdan himoyalanish hamda reproduktiv salomatlikka oid ishonchli axborotga ega bo‘lish huquqlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu huquqlar insonning sha’ni, qadr-qimmati va sog‘lom hayot kechirishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Reproduktiv huquqlar xalqaro miqyosda qator nufuzli hujjatlar orqali e’tirof etilgan. Jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish to‘g‘risidagi konvensiya hamda Aholi va rivojlanish bo‘yicha Qohira konferensiyasi doirasida qabul qilingan hujjatlarda ayollar va erkaklarning teng huquqliligi, sog‘liqni saqlash xizmatlaridan teng va to‘siqsiz foydalanish masalalari alohida ta’kidlangan. Bu hujjatlar reproduktiv salomatlikni inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasida ham reproduktiv huquqlarni ta’minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur huquqlar Konstitutsiya,

“Fuqarolar sog‘lig‘ini saqlash to‘g‘risida”gi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan. Davlat tomonidan onalik va bolalikni muhofaza qilish, oilani rejalashtirish xizmatlarini kengaytirish, aholining tibbiy madaniyatini oshirishga qaratilgan keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Reproduktiv salomatlikka ijtimoiy-iqtisodiy omillar, xususan, aholining turmush darajasi, ta’lim saviyasi va bandlik holati bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar orasida reproduktiv muammolarning ko‘proq uchrashi ushbu sohada tenglikni ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Reproduktiv salomatlik bo‘yicha yetarli bilim va tushunchaga ega bo‘lmaslik xavfli xatti-harakatlarga moyillikni oshiradi. Shu bois yoshlar o‘rtasida reproduktiv ta’limni rivojlantirish, ularga ishonchli va ilmiy asoslangan axborot yetkazish muhim vazifalardan biridir. Davlat tomonidan ishlab chiqilayotgan sog‘liqni saqlash dasturlari bepul tibbiy ko‘riklar, skrining va profilaktik tadbirlarni o‘z ichiga olib, aholining reproduktiv salomatligini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Maktab va oliy ta’lim muassasalarida sog‘lom turmush tarzi hamda reproduktiv salomatlik masalalariga oid bilimlarning berilishi yoshlarning ongli va mas’uliyatli qaror qabul qilishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, oila reproduktiv salomatlikni shakllantirishdagi eng muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Ota-onalarning farzandlarga bergan tarbiyasi, ma’naviy-axloqiy qadriyatlari va sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan munosabati ushbu jarayonda muhim rol o‘ynaydi [4].

Xulosa qilib aytganda, reproduktiv salomatlik va reproduktiv huquqlar inson hayotining ajralmas qismi bo‘lib, jamiyatning barqaror rivojlanishini ta’minlaydi. Ushbu sohada olib borilayotgan islohotlar aholining hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Reproduktiv salomatlikni mustahkamlash uchun davlat, jamiyat va oilaning hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimova D.R. Reproduktiv salomatlik va uning ijtimoiy jihatlari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
2. Rasulova M.M. Ayollar salomatligi va reproduktiv huquqlar. — Toshkent: Innovatsiya, 2021.
3. Ismoilov B.X. Oilani rejalashtirish va demografik rivojlanish masalalari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
4. Abdurahmonova N.N. Yoshlar reproduktiv salomatligini ta’minlashning pedagogik asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2023.